

REPUBLIKA HRVATSKA
SAVJET PROSTORNOG UREĐENJA DRŽAVE

**SMJERNICE I KRITERIJI
ZA ARHITEKTONSKU
VRSNOĆU GRAĐENJA**

Zagreb, ožujak 2011.

SMJERNICE I KRITERIJI ZA ARHITEKTONSKU VRSNOĆU GRAĐENJA

Nakladnik

Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva
www.mzopu.hr

Za nakladnika

Branko Bačić

Uredništvo

Stjepo Butijer, Boris Magaš, Helena Knifić Schaps, Mladen Obad Šćitaroci, Srečko Pegan, Ante Vulin, Mirjana Turnšek

Grafičko uredništvo

Ante Vulin, Mirjana Turnšek

Lektor

Ivan Martinčić

Prijevod

Marina Denona Krsnik

Tisak

Mtg-topgraf d.o.o., Nikole Bonifačića 7, 10410 Velika Gorica

Naklada

200 primjeraka tiskano i 200 primjeraka CD, Zagreb, veljača 2011.

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

Smjernice i kriteriji za arhitektonsku vrsnoću građenja

Uredništvo: Stjepo Butijer, Helena Knifić Schaps, Boris Magaš, Mladen Obad Šćitaroci, Srečko Pegan, Ante Vulin, Mirjana Turnšek, Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, 2010.

Prostorno planiranje Hrvatska

ISBN 978-953-6793-51-8

CIP Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu broj 760940

Umnožavanje ove publikacije ili njezinih dijelova u bilo kojem obliku, a ni distribucija, nisu dopušteni bez predhodnog pisanog odobrenja nakladnika – Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva

REPUBLIKA HRVATSKA

Savjet prostornog uređenja Države

Predsjednik Savjeta

Stjepo Butijer, dipl.ing.arh.

Zamjenik predsjednika

akademik Boris Magaš, dipl.ing.arh.

Članovi Savjeta

Miljenko Domijan, prof.pov.um.

Helena Knific Schaps, dipl.ing.arh.

prof.dr.sc. Mladen Obad Šćitaroci, dipl.ing.arh.

prof.dr.sc. Srečko Pegan, dipl.ing.arh.

prof.dr.sc. Ivan Rogić, dipl.soc.

Matija Salaj, dipl.ing.arh.

akademik Ante Vulin, dipl.ing.arh.

Antun Paunović, dipl.ing.arh. (pridruženi član)

Tajnica Savjeta

Mirjana Turnšek, dipl.ing.arh.

Sadržaj

1.	UVOD	7
2.	TEMELJNI STAVOVI	9
3.	KRITERIJI ZA ARHITEKTONSKU VRSNOĆU GRAĐENJA	12
4.	ARHITEKTURA KAO ČIMBENIK NACIONALNOG RAZVOJA – ARHITEKTONSKA POLITIKA	16
5.	SMJERNICE I KRITERIJI ZA ARHITEKTONSKU VRSNOĆU GRAĐENJA U DOKUMENTIMA PROSTORNOG UREĐENJA	17
6.	TABELARNI PRIKAZI I ČIMBENICI OBLIKOVANJA	21
7.	ZAKLJUČAK	26
8.	SAŽETAK	27
9.	SUMMARY	33

Ova je publikacija dio sustavnog rada Savjeta prostornog uređenja Države na unaprjeđenju stanja u prostoru. Sadrži općenita razmatranja o prostoru te smjernice i kriterije za arhitektonsku vrsnoću građenja – u gradovima, naseljima i krajoliku. Određenje arhitektonske vrsnoće građenja u ovom radu obuhvaća u najširem smislu djelatnost prostornog uređenja - od arhitektonskog i urbanističkog projektiranja do pejzažnog i prostornog planiranja.

Smjernice i kriteriji za arhitektonsku vrsnoću građenja namijenjeni su stručnoj javnosti – arhitektima (prostornim planerima, urbanistima, projektantima, krajobraznim arhitektima), inženjerima u graditeljstvu, obrazovnim institucijama, upravnim službama u županijskim i lokalnim jedinicama uprave te članovima povjerenstava za ocjenu arhitektonske uspješnosti – kao nadopuna i poticaj za odgovorniji stav u procesu planiranja i provedbe te za kvalitetnije utvrđivanja postupaka u prostornom planiranju, arhitektonskom projektiranju i ocjenjivanju arhitektonske uspješnosti. Ovaj je rad i opća informacija upravnim službama, političkim čimbenicima u jedinicama lokalne uprave i samouprave, planerima gospodarskog razvoja i razvoja turizma, poduzetnicima, investitorima i ulagačima, kao i svekolikoj zainteresiranoj javnosti.

Smjernice i kriteriji za arhitektonsku vrsnoću građenja primjenjuju na sveukupnom prostoru Republike Hrvatske pri projektiranju zgrada i građevina, kao i pri izradi prostorno-planske dokumentacije.

1. UVOD

1.1. Bogatstvo i raznolikost hrvatskog etničkog prostora najprisutniji je dokument njegova identiteta. Ljepotu prirode stoljećima su dopunjavala djela čovjekovih ruku u svojoj različnosti artefakata i prostorno-oblikovnih vrijednosti. Drvene korablje Panonske ravnice, slikovitost zagorske hiže, vodeni splet Rastoka, arhitektonika urbane strukture Trogira ili Dubrovnika, kompozicijski sklad istarskih gradića, slavonski šor ili splitska kala – brojna su svjedočanstva odnosa prema vlastitim prostornim vrijednostima koja ne govore samo o hrvatskoj povijesti, već nedvojbeno ukazuju na visoku kulturološku razinu toga identiteta. Svijest o toj razini mora biti trajno usađena u duh svih sudionika prostorne problematike, a svi naši napori moraju biti usmjereni na to da se naše vrijeme i naš rad nastavlja u istim okvirima shvaćanja i pristupa, poštujući i čuvajući prošlost, no istodobno gradeći i budućnost.

Ostvarenjem svoje nezavisnosti, Republika Hrvatska intenzivira procese uključivanja u europske i svjetske tijekove na svim poljima, pa tako i na polju definiranja i zaokruživanja svojega graditeljskog identiteta utemeljenog na prostornim vrijednostima i regionalnim arhitektonskim značajkama. Proizlazeći iz povijesnog naslijeđa hrvatski graditeljski identitet mora i u suvremenoj izgradnji biti nositelj prostornog zahvata.

Promjena sustava društvenog uređenja nosi sa sobom i promjenu svijesti. Izraziti naglasak na privatnom u općoj percepciji svrstava sve što je javno u područje isključivog interesa institucija. Privatno svoju javnu komponentu trajno afirmira prisutnošću u prostoru, utjecajem na njegov značaj, izgled i daljnji razvoj, a time povratno na vrijednost u svakom, pa i u financijskom smislu. Prirodni se okoliš općenito smatra javnim dobrom. Svako njegovo preoblikovanje i posebno građenje u okolišu izravno utječu na zdravlje, sigurnost, klimu i ukupnu kvalitetu života.

1.2. Ulažu se napori za očuvanje i zaštitu prostora i hrvatskoga graditeljskog i krajobraznog identiteta, pa ipak su još uvijek prisutne degradacije i neželjene promjene u prostoru. Zacijelo Hrvatskoj tek predstoje unaprjeđenja postupaka očuvanja i zaštite prostora koji proizlaze iz usklađenja s europskim određenjima, a tako i primjena novih suvremenih tehnoloških mogućnosti u obnovi postojećega građevnog fonda.

Kakva je oblikovna budućnost hrvatskog izgrađenog okoliša u uvjetima održivog razvoja i energetske učinkovitosti? Što znači primjena obnovljivih izvora energije za naš fragilni krajolik i život u njemu? Što u vizuri povijesnih naselja znači uočljivost trase autoceste ili vjetroparka?

Pitanja su to jednako važna kao i pitanja o smislenosti određivanja nagiba krova, vrste pokrova, obrade pročelja, proporcije prozora ili visine ograde.

1.3. Osnovni postulati arhitektonske struke kao što su prostorna organizacija, odabir smještaja, odnos zgrade i okolnog prostora, orijentacija, mjerilo, materijali, kompozicija – sastavnice su oblikovanja. Osim oblikovne komponente iz njih izravno proizlazi zdravlje (provjetravanje, osunčanje, zaštita od topline, hladnoće, buke), sigurnost (potres, požar, klizišta, bujice, odroni), gospodarski razvoj (dostupnost, bolji radni učinci) i energetske učinci (ušteda energije pravilnom orijentacijom zgrada, uporabom odgovarajućih materijala, smanjenjem putova prijevoza, negativnih emisija i dr.).

Oblikovanje pretočeno u građenje u najširem smislu ovisi o kreativnom potencijalu pojedinca koji će na temelju potreba, financijskih mogućnosti, tehnološkog razvoja, funkcije, klime, ambijentalnih obilježja, materijala, mjerila i drugih činitelja kreirati kvalitetan izgrađeni okoliš. Kreativnost se ne može normirati ili dobavljati javnom nabavom, o njoj se ne smije odlučivati administrativno, već stručno i kompetentno. Uloga arhitekta u oblikovanju građevina kao što su mostovi, portali tunela, vodotornjevi, vodovodi, elektrane, trafostanice i drugo – ukazuje na potrebu interdisciplinarnosti i odgovornosti za okoliš.

1.4. Postojeći Zakon o prostornom uređenju i gradnji propisuje u postupku ishođenja lokacijske dozvole stručno vrjednovanje idejnog projekta uvođenjem obveznog mišljenja Povjerenstva za ocjenu arhitektonske uspješnosti.¹ Svaki veliki grad mora osnovati takovo povjerenstvo. Pritom je izuzet znatan broj manjih gradova i naselja koji ne udovoljavaju zakonska određenja velikoga grada pa radi toga nemaju povjerenstva, a time se za zahvate u prostoru niti ne provodi vrjednovanje arhitektonske vrsnoće .

1.5. Ovaj rad ukazuje na potrebu svekolikog promišljanja o arhitekturi izgrađenog prostora, ne ograničavajući se pritom na pojedinu zgradu. On ne određuje uvjete već daje smjernice i preporuke za određivanje arhitektonske vrsnoće na području arhitektonskog i inženjerskog

¹ Zakon o prostornom uređenju i gradnji, Narodne novine 76/07., čl. 106., glasi:

“(4) Nadležno upravno tijelo velikog grada u postupku izdavanja lokacijske dozvole pribavlja mišljenje povjerenstva za ocjenu arhitektonske uspješnosti idejnog projekta, osim u slučaju kada je izrađen na temelju prethodno provedenog natječaja.“

(5) Nadležno upravno tijelo županije u postupku izdavanja lokacijske dozvole pribavlja mišljenje povjerenstva za ocjenu arhitektonske uspješnosti idejnog projekta za smještajne i prateće građevine ugostiteljsko-turističke namjene planirane u prostornim cjelinama obuhvata s više od 5 ha, osim u slučaju kada je izrađen na temelju prethodno provedenog natječaja.“

projektiranja, urbanističkog i prostornog planiranja. Osvrće se na opći značaj arhitektonske vrsnoće u izgrađenom okolišu, uz prijedlog novih oblika formalno-pravnog i institucionalnog ponašanja.

Unaprjeđenje kvalitete života objedinjuje ciljeve očuvanja okoliša, očuvanja prirodnog krajolika i građenja visokih estetskih vrijednosti, a prisutnost tih ciljeva nezamjenjiva je u svim razvojnim procesima.

2. TEMELJNI STAVOVI

2.1. Arhitektura je jedan od bitnih nositelja, pokazatelja i mjerila kulture jednog naroda. Njeno nastajanje, razvojni stupanj i postojanje dokument su vremena i društvene strukture koja je ostvaruje, a njena zaštita, razvoj i vrjednovanje jedan je od osnovnih zadataka i obveza upravljačke strukture i stručnih službi koje o njoj odlučuju. Građenje je najprisutnije svjedočanstvo ljudskog djelovanja, neovisno o tome radi li se o arhitektonskim ili inženjerskim zahvatima.²

2.2. Započevši stvaranje vlastitih životnih prostora čovjek je počeo mijenjati strukturu prirodnog fenomena unoseći u njega rezultate svojega rada i stvaralaštva. Savladavanje osnovnih problema građenja omogućilo je nastajanje doma, naselja i gradova zaštićujući čovjeka od atmosferilija, klimatskih promjena i mogućih neprijatelja. Stvaralački poriv doveo ga je - kao i u crtežu, pokretu, zvuku, govoru, pismu, mimici ili pjesmi - do oplemenjenja i nadgradnje toga osnovnoga građevnoga djelovanja oblikovnim vrijednostima prevodeći time čin građenja u arhitekturu, čovjekovo djelovanje kojim građenje ulazi u područje umjetnosti. Životni prostori nisu više samo ljudska skloništa, već dobivaju prostorno oblikovnu kvalitetu manifestirajući ostvarenja ljudskosti upravo u području onih najprisutnijih artefakata postojanja unutar kojih se odvija svakodnevni ljudski život.

Građenje kojim čovjek ostvaruje prostore za različite vidove svojih životnih funkcija najprisutnija je manifestacija njegova stvaralačkog htijenja – kako u njegovoj tehničkoj tako i u njegovoj umjetničkoj, odnosno arhitektonskoj nadgradnji, pa u suvremenom trenutku ne bi smjelo postojati ostvarenje koje ne nosi vrijednosti i jednog i drugog stvaralačkog čina. Zato je danas samorazumljivo, pa čak i prijeko potrebno, da čin građenja oblikovanjem prerasta u pojam arhitekture čija objedinjenost funkcije, konstrukcije i forme definira i oblikuje naše životne prostore.

2.3. Čin građenja uvijek je vezan uz pojmove svrhe i sadržaja, pa je njihova oblikovna eksplikacija sastavni dio arhitektonskoga stvaralaštva. Tom nadgradnjom, pokrenutom invencijom talentiranog pojedinca ili grupe, u određenoj društveno-povijesnoj strukturi stvara

² U poslove arhitektonske struke se, temeljem *Zakona o prostornom uređenju i gradnji* i *Zakona o arhitektonskim i inženjerskim poslovima i djelatnostima u prostornom uređenju i gradnji*, ubrajaju i poslovi iz područja prostornog planiranja/urbanizma i krajobrazne arhitekture.

se arhitektura temeljena na tehnološkom razvoju, dostupnom materijalu, klimi, funkciji, ambijentu itd. Ona može varirati od lokalne strukture pojedinačnog i vlastitog svjetonazora te njegovih stvaralačkih mogućnosti sve do širine djelovanja koje omogućuje i definira pojam etnosa, države, vlasti, vjere itd. Pokrenuta stvaralaštvom pojedinaca neizbježno nosi karakterizaciju subjektivne interpretacije postojećih mogućnosti. Bogatstvo tako nastalih oblikovnih vrijednosti arhitekture karakterizira njezin povijesni razvoj kako u europskom kulturnom krugu, tako i u općim svjetskim mjerilima. U tim kretanjima čovjekova svijest polazi od samog čina građenja kao područja ljudskoga djelovanja, ali i od ambijentalnih obilježja lokaliteta u kojemu djelo nastaje. Ako tako stvoren arhitektonski izraz nosi u sebi razvojni karakter općeg prihvaćanja postaje jezik šireg društveno-povijesnog kruga, odnosno globalnog stilskog izraza (nastanak klasičnog izraza u Grčkoj, gotike u Francuskoj, renesanse u Italiji itd.). Arhitektura je najprisutniji dokument karakterizacije određenog društveno-povijesnog kruga.

2.4. Oblici koji time nastaju mogu nositi svojstva opće primjenjivosti ili biti usko vezani uz određenu etničku ili društveno-svjetonazorsku strukturu koja je u drugim društvenim konstelacijama manje razumljiva pa čak i neprihvatljiva (europski kulturni krug, indijski kulturni krug, afrički kulturni krug itd.). Polazeći od te činjenice možemo u suvremenom trenutku definirati dvije osnovne karakterizacije arhitektonskih oblika. Sam čin građenja (njegov nivo mogućnosti odnosno stupanj tehnološkog razvoja, njegova konstruktivna i funkcionalna problematika, oblikovne refleksije konstruktivnih sustava, njegovih pojedinih elemenata i detalja u drvu, kamenu, opeci, betonu ili čeliku, oblikovna ekspresija sadržaja i svrhe, itd.) traži u čovjekovoj svijesti oblikovnu interpretaciju koja adekvatno vremenu i stupnju razvoja postaje arhitektonska ekspresija danog trenutka. Kako ti oblici proizlaze iz invencije koju, u određenoj etapi razvoja, pokreće sama tema građenja svojom tehnologijom i svojim mogućnostima, oni su opće primjenjivi – nastaje arhitektura koja proizlazi iz sebe same, možemo je nazvati „arhitektura po sebi“, odnosno jednostavno arhitektura građenja danog društveno povijesnog stupnja. Arhitektura koja tako nastaje teži općoj globalnoj primjeni. Usporedno s takvim općim globalnim vrijednostima arhitekture (obilježenih oblikovanjem pojedinih elemenata čina građenja – oblikovanje pojma stupa, luka, otvora, krova itd.), u regionalnim društveno-povijesnim okolnostima nastaje i arhitektura proizašla iz samog tla (etnos, društvena struktura, klima, materijal, potrebe, ambijent itd.) stvarajući pojam regionalnog izraza unutar kojega određena etnička grupacija ili njezin pojedinac iskazuju svoj svjetonazor težeći samosvojnosti. Takva je arhitektura vezana uz mjesto nastajanja pa je možemo nazvati arhitektura tla, odnosno

„arhitektura toposa“ ili, poopćenim nazivom njezina najčešće prisutnog oblika - regionalna arhitektura. Ona definira arhitektonski jezik određenog mjesta, regije, narodne skupine itd. Pri tome treba pripomenuti da su – u suvremenom trenutku globalnih mogućnosti informacije – u pravilu u svakom arhitektonskom zahvatu u određenoj mjeri prisutne obje karakterizacije, odnosno da se u svakom regionalnom izrazu nalaze i elementi arhitekture građenja, ali isto tako i globalna primjena arhitektonskih oblika ulazeći u dani lokalitet neizbježno dobiva elemente konteksta u kojemu nastaje. I jedna i druga arhitektura rezultat su stvaralačkih mogućnosti pojedinaca i vremena pa su i refleksije osobnih karakterizacija neizbježno prisutne u svim ostvarenjima. U povijesti arhitekture može se pratiti sve bogatstvo tako nastalih arhitektonskih oblika i njezinih razvojnih tijekova sa svim promjenama koje unosi društveno-povijesni trenutak kao i različnosti kojim se pojmovi toposa, etnosa, klime, društvene strukture, vjere, materijala, invencije, funkcije, pojedinca, vlasti itd. u njoj reflektiraju.

2.5. Hrvatska zemlja odlikuje se bogatstvom krajolika – od širine ravnica preko brežuljaka i planinskih sustava do kamenitog tla obale i otoka. Različitost pejzaža i prirodni materijali koji iz te različitosti proizlaze stvorili su isto takovo bogatstvo arhitektonskoga izraza lokalnih arhitektura koji su trajna materijalna osnova samosvojnosti hrvatskoga naroda. Njihovo očuvanje i odgovarajuća vrsnoća nadgradnje primaran su uvjet bilo kakvih zahvata u prostoru. Istodobno Hrvatska je, kao nedvojbeno područje europskoga kulturnog kruga, pratila i prihvaćala u svojem graditeljstvu razvoj svjetskih arhitektonskih kretanja unoseći u svoje prostore njihove bitne funkcionalne, konstruktivne i oblikovne elemente, dokumentirajući i stvarajući time također karakterizaciju i vrijednost hrvatskoga kulturološkog razvoja. Suvremeni trenutak nameće da se taj razvojni tijek ne samo prati, već da kreativnim djelovanjem postane i aktivan sudionik svjetskih kretanja. Oblikovni elementi koje definira arhitektura po sebi kao univerzalna eksplikacija stvaralačkoga čina građenja karakteriziraju vrijeme razvoja u globalnom smislu, a time sami po sebi imaju status prihvatljivosti u suvremenom trenutku.

3. KRITERIJI ZA ARHITEKTONSKU VRSNOĆU GRAĐENJA

3.1. Temeljem navedenih polazišta, načela i stavova u prethodnom poglavlju mogu se postaviti osnovni kriteriji arhitektonske vrsnoće građenja. Svaki arhitektonski zahvat morao bi kretati od navedenih načela i temeljnih stavova nadovezujući se na postojeće vrijednosti i vodeći računa o osnovnim kompozicijskim gabaritima korpusa građevine, primijenjenim materijalima i prostorno-oblikovnom izrazu.

A. U urbanim i ruralnim područjima u kojima je – bilo regionalni, bilo povijesni arhitektonski jezik definirao cjelinu oblikovnog izraza – svaki zahvat u prostoru mora polaziti od te činjenice kreativno se uklapajući i zaokružujući postojeće vrijednosti. Pri tome se mora poći od činjenice da je postojeći regionalni izraz neizbježno imao svoje povijesne stupnjeve razvoja – bilo invencijom autora i promjenom funkcionalne osnove (veličina zajednice, sanitarije, kuhinja-blagovanje, uzgoj životinja itd.), bilo tehničkim mogućnostima civilizacijskog razvojnog procesa (promjene načina korištenja prostora, promet, pojava pilana, kvalitetnija mogućnost obrade kamena, nabava opekarskih proizvoda, tehnologija izvedbe, vještina obrtnika itd.) – pa se njegova suvremena realizacija ne bi smjela svesti na vulgarnu kopiju povijesnih oblika, već na kreativnu eksplikaciju koju donosi postojeći trenutak i potencijal autora.³

B. U suvremenim urbanim cjelinama arhitektonski zahvat će kretati od najsuvremenijih arhitektonskih dostignuća vodeći računa o prostorno-urbanom konceptu temeljenom na *geniusu loci* danog lokaliteta kao i na vrijednostnim dostignućima suvremenih kretanja. Pri tome se mora naglasiti da se suvremeni arhitektonski izraz ne bi smio svesti na kopiju inozemnih uzora već na kreativnu interpretaciju mogućnosti koju on u sebi nosi, a vezanu uz kontekst u kojemu nastaje.⁴

³ Kriterij se odnosi na definiranu cjelinu oblikovnog izraza, a ne na njegovu djelomičnu realizaciju u kojoj su vidljivo prisutni stilovi i izrazi.

⁴ Karakterizacija prirodnog ambijenta, kao i karakterizacija društvene svijesti etnikuma koji u tom ambijentu stvara svoje životne prostore, dovodi do specifičnih prostorno-oblikovnih zahvata koji manifestiraju *genius loci* (duh mjesta) danog lokaliteta. Oni diferenciraju arhitektonsko-urbana obilježja Praga od Beča, Pariza od Budimpešte, Rima od Venecije, Zagreba od Dubrovnika, Našica od Trogira itd. *Genius loci* daje *arhitekturi građenja* izraz vlastitosti, pa se praška gotika razlikuje od pariške, venecijanske ili lisabonske, odnosno praški barok od pariškog, venecijanskog ili lisabonskog baroka. Svako naselje stvara vrijednosti svojega *geniusa loci* koje u slijedu stoljeća oblikuju i definiraju određenu urbano-arhitektonsku karakterizaciju mjesta (Motovun, Osijek, Zagreb, Varaždin, Dubrovnik, Lovran, Ilok, Našice, Senj itd.). Kreativni zahvat mora, prema tome, krenuti od karakterizacije i vrijednosti povijesnog naslijeđa nadopunjujući ih i obogaćujući ih svojim novumom.

C. U urbanim i ruralnim područjima – u kojima je došlo do prisutnog miješanja bilo povijesnih, bilo regionalnih izraza – arhitektonski zahvati u prostoru moraju krenuti od ambijentalnih vrijednosti nadopunjujući ih, ovisno o invenciji autora, primjenom bilo regionalnog, bilo općeg suvremenog arhitektonskog jezika građenja.⁵

D. U prirodnom okolišu – u kojem još nije došlo do graditeljskih zahvata – arhitektonski zahvat može, ovisno o lokalitetu, krenuti od suvremene eksplikacije regionalnog ili od općeg suvremenog arhitektonskog izraza poštujući i nadopunjujući njegove ambijentalne vrijednosti.⁶

3.2. Valja istaknuti da primjena oblikovnih izraza predloženih načelima i kriterijima ne znači njihovu formalističku primjenu u projektu, već njihovu kreativnu interpretaciju primjerenu vremenu i prostoru u kojemu nastaju. Bez kreativne interpretacije ne možemo govoriti ni o samosvojnosti, kao ni o arhitektonskom pristupu danoj problematici. Primjena globalnog oblikovnog jezika je jedno, a neinventivna kopija nečijega projekta nešto sasvim drugo, pa možemo reći da tek vlastitost stvara i potvrđuje duh, vrijednost i snagu jednoga naroda. Sasvim je jasno da svaki od tih zahvata ovisi o kreativnoj snazi autora⁷, pa time izbor projektanta u danom slučaju postaje bitan čimbenik za očekivanu kvalitetu realizacije.⁸

Ostvareni svoju nezavisnost Hrvatska je u postupku definiranja i zaokruživanja svojega identiteta i svojih regionalnih arhitektonskih vrijednosti pa nekontrolirano slijedenje uzora, koji

⁵ Ukoliko se u danom ambijentu jasno prezentiraju razni razvojni stilski ili regionalni izrazi, nema razloga da se zahvat ne ostvaruje najsvremenijim izrazom.

⁶ *Arhitektura građenja* koja kreće od ambijentalnih vrijednosti prirodnog fenomena uvodeći u njega dostignuća suvremenog trenutka predstavlja isto takovu vrijednost kao i uspješan zahvat regionalnog izraza (koji je taj odnos već uspostavio) te na isti način doprinosi razvoju nacionalnog izraza.

⁷ Samo se djelo arhitekture nastalo kreativnim ostvarenjem može smatrati autorskim. Ono se ostvaruje kreativnim radom arhitekta, urbanista i krajobraznog arhitekta, a regulira se temeljem Zakona o prostornom uređenju i gradnji, Zakona o arhitektonskim i inženjerskim poslovima i djelatnostima u prostornom uređenju i gradnji te Statuta Hrvatske komore arhitekata.

⁸ Pravilan pristup ovoj problematici kapitalan je za suvremeni trenutak razvoja arhitekture u kojem je saznanje o globalnim zbivanjima dostupno jednostavnim pritiskom na tipku interneta. To dovodi do masovne primjene uzora koji najvećim dijelom predstavljaju samo 3-D simulaciju neizvedene zgrade karakterizirane eksibicionizmom autora. Danas je ta činjenica prisutna u potpunosti na svjetskoj pozornici, a brojne mogućnosti *social-networka* mijenjaju u bitnim obilježjima pristup projektiranju, kao i ulogu produkta arhitektonskog djelovanja koji, najvećim dijelom neizveden i bez potrebnog odnosa prema činu građenja, mijenja i realno shvaćanje toga osnovnog čovjekova čina. Dok s jedne strane omogućuje brzo i kvalitetno saznanje, *social-network* neizbježno unosi uzor koji s vlastitosti nema ništa zajedničko, a posebno je upitan u kontekstu regionalnog izraza. Danas je ta činjenica opće prisutna na svim meridijanima zemljine kugle djelujući izravno na arhitektonsku produkciju. Računalo je promijenilo ne samo proces nastajanja arhitektonskog djela, već je preuzelo ulogu trajnog činitelja mogućeg shvaćanja i djelovanja stavljajući pod upitnik i sam pojam autorstva. U skoroj budućnosti možemo očekivati programe, adekvatne već postojećim programima statičkih računa, koji će rješavati arhitektonsko oblikovanje zgrada isto onako kako je ta problematika predložena u *Precis des Lecons d'Architecture* Jean Nicolas Louis Duranda karakterizirajući eklektizam devetnaestog stoljeća. Postojat će i programi za projektiranje cjelokupnih zgrada na osnovi postavljenih parametara te će se rad arhitekta moći svesti na primjenu „svjetske literature“, odnosno, na običnu refleksiju profita.

to ne bi smjeli biti, ne može biti put i karakterizacija njenoga arhitektonskog razvoja. Zato je potrebno odrediti kriterije djelovanja koji će, štiteći nacionalne i povijesne vrijednosti, osigurati razvoj primjeren njenom potencijalu i postojećim svjetskim kretanjima⁹.

3.3. U postojećoj regulativi prisutan je pojam arhitektonske uspješnosti, a u praksi se njegova verifikacija provodi pretežito samo za pojedinačne slučajeve vrjednovanja arhitektonske vrsnoće građenja zgrada javnog značaja. U tim se postupcima vrjednovanje katkada svodi na formalističku ocjenu povjerenstva za arhitektonsku uspješnost. Tako se za dio projekata ne provodi primjerena prosudba već se ocjenom tek potvrđuje primjena osnovnih tehničkih i arhitektonskih parametara. Zbog toga je prijeko potrebno uvesti kriterij osobne odgovornosti svih sudionika u postupku izdavanja lokacijske dozvole za provedenu provjeru arhitektonske vrsnoće građenja.

Upravna tijela i institucije koji odlučuju o lokacijskim dozvolama, odnosno koji izdaju suglasnosti na prostorno-plansku dokumentaciju moraju biti obvezne donijeti ocjenu arhitektonske vrsnoće građenja. U svim slučajevima gradnje za koje se ocjenjuje da predstavljaju nacionalni interes, da u većoj mjeri mijenjaju karakterizaciju krajolika ili da utječu na arhitektonsko-urbanističku karakterizaciju naselja (posebito u kontekstu povijesnog i regionalnog izraza) – ocjenu arhitektonske vrsnoće građenja mora donijeti povjerenstvo sastavljeno od svih stručnjaka relevantnih za danu problematiku.

Uz prosudbu arhitektonske vrsnoće zgrada/građevina za koje se izdaje lokacijska dozvola, odnosno za zahvat u prostoru, ocjena arhitektonske vrsnoće mora obvezatno sadržavati i prosudbu ambijentalno-urbanističkih činitelja koji utječu na njihovo oblikovanje. Uređenje parcele mora proizaći iz arhitektonskog koncepta i dio je projektne dokumentacije, a u obalnom području potrebno je, gdje god je to moguće, uvjetovati sadnju visokog raslinstva. Zgrade/građevine koje se projektiraju na mjestima panoramskih vizura, kao na pr. na obalnom području mora, rijeka ili jezera, moraju obvezno u nacrtnoj dokumentaciji priložiti taj pogled s jasno definiranim odnosima novo projektiranog i postojećeg stanja.

Sva očitovanja o arhitektonskoj vrsnoći građenja, arhitektonsko-oblikovnoj kvaliteti i ambijentalno-urbanističkim činiteljima moraju se provesti prije izdavanja propisanih dozvola te po izdavanju moraju biti njihov sastavni dio, kao što moraju biti i sastavni dio prostorno-planske dokumentacije.

⁹ Tim važnija postaje potreba prepoznavanja autorskih djela hrvatske arhitekture, osobito onih koji nisu obuhvaćeni konzervatorskom zaštitom.

4. ARHITEKTURA KAO ČIMBENIK NACIONALNOG RAZVOJA – ARHITEKTONSKA POLITIKA

Graditeljska i arhitektonska ostvarenja, kakvoća građenja, harmonično uklapanje u okolinu, poštivanje prirodnih i urbanih krajolika, kao i kulturnoga naslijeđa – od posebnoga su interesa Republike Hrvatske.¹⁰ Predlaže se uspostaviti nacionalni program za kvalitetu i kulturu građenja (u skladu s europskim nastojanjima), afirmirati institucije urbanističkih i arhitektonskih natječaja te unaprijediti postupke povjerenstava za ocjenjivanje arhitektonske uspješnosti. Valjalo bi na državnoj razini uspostaviti vrjednovanje i verifikaciju propisane arhitektonske vrsnoće građenja s ciljem afirmacije i unaprjeđenja prostornog uređenja.

Građenje i oblikovanje nerazdvojni su dio uređenja prostora. Arhitektonsku vrsnoću građenja i oblikovanja treba prepoznati kao sveobuhvatan okvir za ostvarenje socijalnih, gospodarskih, kulturoloških i ekoloških uvjeta života, te ju čvrsto utemeljiti u društvu. Vrsnoćom građenja i oblikovanja – u europskim zemljama općeprihvaćenoj kao «kulturi građenja» – izravno se utječe na zdrav i siguran okoliš, zaštitu klime i održivi razvoj energetski učinkovitog okruženja. Arhitektonska vrsnoća građenja i oblikovanja postiže se promicanjem visokih standarda gradnje, gradogradnje i oblikovanja, te inovacijama u arhitekturi i urbanizmu.

Resorna ministarstva, strukovne komore i udruge te visokoškolske institucije europskih država utvrđuju arhitektonske politike svojih zemalja, te ih usvajaju na parlamentarnoj razini kao iskaz javnog interesa. One predstavljaju jedno od polazišta za promišljanje prostornog uređenja tih zemalja. Aktivnim sudjelovanjem u radu Europskog foruma za arhitektonske politike Hrvatska unaprjeđuje vlastite smjernice i kriterije za arhitektonsku vrsnoću građenja, te osnažuje polazišta za unaprjeđenje prostornog razvitka.

¹⁰ Zakon o prostornom uređenju i gradnji, Narodne novine 76/07., čl. 48.:
„Zaštićeno obalno područje mora (u daljnjem tekstu: ZOP), zaštićene prirodne vrijednosti i kulturnopovijesne cjeline su područja od posebnog interesa za Državu.“

5. SMJERNICE I KRITERIJI ZA ARHITEKTONSKU VRSNOĆU GRAĐENJA U DOKUMENTIMA PROSTORNOG UREĐENJA

5.1. Promišljanje i određivanje arhitektonske vrsnoće građenja u dokumentima prostornog uređenja određuje se za sveukupni prostor (u strateškim i provedbenim dokumentima prostornog uređenja).¹¹ Arhitektonsko oblikovanje u prostornom planiranju uključuje novo u postojeće ili mijenja postojeće na način da odgovara uvjetima novog. To znači da arhitektonsko oblikovanje proizlazi iz zadanosti mjesta, da daje konkretne odgovore na konkretno postavljena pitanja. Određivanje arhitektonskog oblikovanja u dokumentima prostornog uređenja povezano je s nastojanjem da se oblikovanje pojavi kao dio planiranja.

Postojeća provedbena metoda prostornoga planiranja ne daje zadovoljavajuće rezultate. Zbog nedostatnih razvojnih programa, neažurnih podataka o prostoru, tržišnih interesa i nastojanja da se pojednostave i skrate postupci izrade i donošenja prostornih planova postupno je prevladao formalan i pragmatičan pristup. Istodobno često izostaje planerski kreativan pristup koji podrazumijeva stvaranje kvalitetnijih prostorno oblikovnih odnosa definiranim prostornim konceptom. U stvarnosti i u provedbi izrada prostornih planova svodi se najčešće na određivanje građevnog područja, a izostaje kreativan proces oblikovanja prostornih cjelina i očuvanja prostornih i ambijentalnih vrijednosti. Posljedice su neprimjereno prepoznavanje važnosti općeg interesa u korištenju i očuvanju prostora. Zato je potrebno mijenjati postojeću praksu izrade prostorno-planske dokumentacije u nastojanju da se istaknutije mjesto dade kreativnijem, kvalitativno-konceptualnom pristupu predlaganja i donošenja rješenja prostornog uređenja.

Zadovoljavajuća izgradnja u prostoru nije moguća samo primjenom formalno-pravnih odrednica u području prostornog uređenja već i koordiniranim djelovanjem svih resora i korisnika prostora. Kod toga je od presudne važnosti kakvoća potrebne prostorno-planske dokumentacije na temelju koje se prepoznaju, vrjednuju i određuju kriteriji korištenja i očuvanja prostora. Često smo suočeni s izgradnjom koja je legalna, a oblikovno i arhitektonski neprimjerena. Zato je važan uvjet za poboljšanje arhitektonske vrsnoće građenja i stanja u prostoru povećanje i

¹¹ Zakon o prostornom uređenju i gradnji, Narodne novine 76/07., čl. 56.:"

(1) S obzirom na namjenu dokumenti prostornog uređenja su strateški i provedbeni.

(2) Strateški dokumenti prostornog uređenja su: Strategija prostornog razvoja i Program prostornog uređenja Republike Hrvatske, prostorni plan područja posebnih obilježja, prostorni plan županije odnosno Grada Zagreba i prostorni plan uređenja velikoga grada, grada, odnosno općine.

(3) Provedbeni dokumenti prostornog uređenja su urbanistički plan uređenja i detaljni plan uređenja."

unaprjeđenje kvalitete prostornih planova i arhitektonskih projekata predlaganjem i donošenjem dodatnih smjernica i kriterija. To je važan iskorak potreban za poboljšanje arhitektonske vrsnoće građenja.

5.2. Ispunjenje tih zahtjeva omogućilo bi propisivanje obveze da svi prostorni planovi moraju odrediti osnovni koncept gradogradnje za određeni zahvat – karakterizirajući njegove osnovne urbane poteze, njegove kompozicijske vrijednosti, kao i primijenjene tipološke elemente (karakteristike ulice, trga, perivoja, itd.) koji definiraju urbanu funkciju.

Urbana funkcija, uključujući arhitektonsko-oblikovnu komponentu građenja, temeljni je smisao projektiranja gradova i naselja. Pojam urbane funkcije obuhvaća sve elemente koje grad čine gradom, a naselje naseljem – od osnovnih funkcija opskrbe i prometa, preko društvenih funkcija svih oblika života i rada stanovnika, karakterizacije gradskih prostora i institucija od monumenata do prostora relaksacije, pa sve do nužne kvalitete psihičke i simboličke funkcije izražene u specifičnosti urbanih prostora proizašlih iz već obrađenog *geniusa loci* (tema „mjesto“ i „nemjesto“ u životu grada).¹² Arhitektonsko-oblikovna komponenta građenja nositelj je upravo tih karakterizacija urbanog tkiva.

5.3. Prikaz i obrada tako definiranog urbanističkog zahvata nosi u sebi i temeljnu obradu postojećih i projektiranih arhitektonsko-oblikovnih vrijednosti te je sastavni dio dokumenata prostornog uređenja. Izrađivač je dužan prikazati i obraditi osnovne prostorno-oblikovne zahvate, zgrade i prirodne fenomene koji su bitni za urbanu funkciju i čija uloga u prostoru traži adekvatan pristup – bilo karakterom arhitektonske interpretacije, bilo mjerama zaštite i očuvanja, bilo posebnih postupaka pri rješavanju mogućih prostornih intervencija. Isto tako, prostorno-oblikovni elementi grada i naselja koji ne ulaze u nadležnosti odredbi Zakona o zaštiti kulturnih dobara, a predstavljaju vrijednost arhitekture i krajolika (posebno u kontekstu specifične karakterizacije upravo toga prirodnog ili urbanog tkiva – na primjer suhozid u svim njegovim pojavnostima: od pejzažnog motiva do strukture naselja, od ograde i potpornog zida do bunje i smještajne zgrade), moraju biti prostornim planom verificirani pri čemu će se odrediti način ponašanja kao i uvjeti oblikovanja bitni za adekvatnu realizaciju urbanističko-arhitektonskih zamisli. Uz uvažavanje odredbi Zakona o zaštiti kulturnih dobara bit će pri tome

¹² Unutar nužne činjenice kvalitetnog funkcioniranja grada, urbana funkcija na drugačiji je način prepoznatljivo izražena u Parizu, drugačije u Pragu ili Londonu, Splitu ili Zagrebu, donošajući im pojam samosvojnosti.

određena područja potpune zaštite, područja kontroliranih mogućih intervencija kao i područja slobodnog kreativnog zahvata.

Različitost ambijentalnih karakterizacija – kako u prirodnom fenomenu, tako i u ruralnoj i urbanoj tipologiji izgradnje – postaje osnova od koje bi morao kretati svaki prostorni zahvat. U pojedinačnim i specifičnim slučajevima mora se, adekvatno zaštititi kulturnih dobara, uspostaviti zaštita određenih vizura – kako u urbanom, tako i u prirodnom fenomenu. U povijesnim urbanim i ruralnim aglomeracijama, koje kao cjelina predstavljaju nacionalno dobro, postaje obvezna zaštita vizura bitnih za karakterizaciju ambijenata. Zaštita vizura također je posebno važna u postupku izrade dokumentacije za izgradnju sve prisutnijih energetske građevina (korištenje energetske potencijala vjetera, sunca, vode) kontrolirajući mogućnost njihove realizacije u danom okruženju.

5.4. Suvremeni propisi građenja moraju uvjetovati odčitavanje urbanističkog i kulturološkoga konteksta, oblikovanje javnih prostora (ulica, trgova, perivoja), načela arhitektonskog oblikovanja, suvremene interpretacije tradicije i urbane preobrazbe, tipološke i arhitektonske odrednice regionalnih obilježja za izgradnju obiteljskih kuća; konzervatorske, formalno-pravne i komunalne odrednice za izgradnju; standarde za uređenje gradova i sela, standarde prometnih građevina, urbanističke standarde (gustoća izgrađenosti, visine građevina, građevna i regulacijska crta, udaljenosti zgrada i udaljenosti od susjeda, dvorišta i unutrašnjost blokova) i dr. Na osnovi tako postavljenih elemenata koji definiraju posebnosti i pristup građenju, svaka upravna struktura razraditi će, ovisno o svojoj nadležnosti, detaljnije čimbenike određivanja arhitektonske vrsnoće u dokumentima prostornog uređenja za pojedina područja građenja. Unutar njih će biti razrađeni elementi urbanističko-arhitektonskog oblikovanja i krajobrazno-perivojnog uređenja naselja, sklopova zgrada i pripadajućeg okoliša zgrade kao osnova za vrjednovanje arhitektonske vrsnoće. Osim općih kriterija za arhitektonsku vrsnoću izgradnje valja uvesti i sustav lokalnih kriterija užih područja koji proizlaze iz prepoznavanja duha mjesta, krajolika i ambijenta. Zamisao nove izgradnje mora nositi u svom rješenju ambijentalne osobitosti proizašle iz autohtonih kulturno-povijesnih, graditeljskih i krajobraznih vrijednosti prostora u kojemu se planira izgradnja.

5.5.

Jedno od potrebnih poboljšanja u sustavu izrade dokumenata prostornog uređenja jest prilagodba proceduri izrade i donošenja prostornih planova radi poboljšanja arhitektonske

vrсноće građenja. Pod uvjetima prilagodbe proceduri, podrazumijeva se obveza izrade urbanističkih planova (UPU, DPU) u određenom roku kada je moguće na primjereniji način određivati uvjete arhitektonske vrsnoće.

U postupku izrade dokumenata prostornog uređenja treba na prepoznatljiv i razumljiv način odrediti elemente arhitektonskog oblikovanja, kao i način prikazivanja u tekstualnim i grafičkim prikazima (uz korištenje 3D modela). Propisani uvjeti oblikovanja moraju biti stručno obrazloženi, moraju biti takvi da ih je moguće objektivno vrjednovati te ostvariti.

Za složenije prostorne uvjete predlaže se propisati obvezu izrade neprekinutog slijeda vrsta prostornih planova, a za prostorne uvjete manje složenosti ostaviti mogućnost slobodnijeg odabira vrste plana kojim će biti propisani uvjeti oblikovanja.

5.6. Nositelj izrade plana mora imenovati povjerenstvo koje će ocijeniti arhitektonsku vrsnoću predloženog rješenja. U povjerenstvu za ocjenu moraju biti najmanje tri arhitekta odgovarajućeg stručnog iskustva i ovlasti. Tek nakon donesene pozitivne ocjene plan može biti proslijeđen u daljnji propisan postupak donošenja.

Gdje god je to moguće treba uspostaviti funkciju gradskog arhitekta, odnosno stručne službe kao koordinatora i voditelja svih graditeljskih aktivnosti u gradu, te kao organizatora i nadziratelja arhitektonske uspješnosti i vrsnoće građenja.

6. TABELARNI PRIKAZI I ČIMBENICI OBLIKOVANJA

Propisan sadržaj dokumenata prostornog uređenja u Republici Hrvatskoj obuhvaća čimbenike koji izravno ili posredno određuju arhitektonsku vrsnoću građenja. Čimbenici arhitektonske vrsnoće u postupku izrade prostornih planova čine skup usporedivih kriterija i smjernica koji pripomažu odrediti i vrjednovati oblikovnost i vrsnoću predloženog rješenja. Sadržaj i način propisivanja čimbenika oblikovanja različit je u odnosu na vrstu i mjerilo dokumenta prostornog uređenja, na posebnosti šireg i užeg prostora. Dokumentima prostornog uređenja treba predložiti koncept razvoja i zaštite prostora odlukama različite razine o čimbenicima arhitektonske vrsnoće građenja.

Kriteriji odabira čimbenika arhitektonske vrsnoće oblikovanja prostora razlikuju se po vrstama dokumenata prostornog uređenja. Njihov odabir se razlikuje u odnosu na posebnosti zadanog prostornog obuhvata kao i mjerilo dokumenta prostornog uređenja – od mjerila 1:100.000 do mjerila 1:500.

Tablica I. prikazuje model odabira važnijih čimbenika arhitektonske vrsnoće građenja razvrstane u odnosu na mjerila dokumenata prostornog uređenja i posebnosti planskog obuhvata – oblikovanje antropogenog krajolika, naselja, dijelova naselja, građevina i zgrada. Kao primjer su čimbenici oblikovanja razvrstani na one koji određuju oblikovanje kulturnog krajobraza, naselja, dijelova naselja, građevina i zgrada.

Za određen, konkretan obuhvat prostornog ili urbanističkog plana potrebno je izvršiti odabir i sistematizaciju relevantnih čimbenika oblikovanja na temelju prostornih posebnosti te ih potom odrediti po vrstama prostornih i urbanističkih planova. Proces oblikovanja u konačnici bi trebao biti što manje normativan i obvezujući, a što više otvoren kreativnosti i provedivosti.

TABLICA I. MODEL ODABIRA ČIMBENIKA OBLIKOVANJA U DOKUMENTIMA PROSTORNOG UREĐENJA

Sva navedena određenja/čimbenici primjenjuju se ako to traži koncept plana radi ostvarenja urbane funkcije.

TABLICA I. ODABRANI ČIMBENICI OBLIKOVANJA U DOKUMENTIMA PROSTORNOG UREĐENJA

MJERILO PLANA	ČIMBENICI OBLIKOVANJA
100000	OBLIKOVANJE ANTROPOGENOG KRAJOLIKA
	Krajolik (sklopovi i jedinice - vrste, obilježja, značaj, prostorni razmještaj i dr.)
	Panoramske i usmjerene vizure (estetski čimbenici, vizure, siluete, panorame i dr.)
	Doživljajna obilježja krajolika (povijesna, tradicijska i dr.)
	Planirane promjene krajolika (prenamjena, sanacija, rekultivacija)
	Smještaj i smjernice za određivanje oblika građevnih područja naselja
	Smještaj, način vođenja i oblik pojaseva i građevina prometnog sustava državnog i županijskog značaja
	Smještaj, način vođenja i oblik pojaseva i građevina energetike, telekomunikacija, vodnog gospodarstva i dr.
25000	OBLIKOVANJE NASELJA (unutar građevnog područja)
	Silueta naselja, vizure, prilazi naselju, ... i dr.)
	Oblik građevnog područja
	Geometrija rastera (javnih površina, građanih područja, nivelacija i dr.)
	Oblikovanje obilježja u naselju (omjeri i gabariti zgrada i građevina, spomenička obilježja i dr.)
	Oblikovanje rubova u naselju (obala, denivelacija terena, potezi duž pruga i dr.)
	Oblikovanje predjela/dijelova naselja istovjetnih građanih struktura (četvrti blokova, kuća i dr.)
	Oblikovanje poteza i čvorišta u naselju (glavne ulice, šetnice, trgovi, perivoji i dr.)
	Oblikovanje perivojne arhitekture (perivoji, perivojni trgovi, drvoredi, gajevi i dr.)
Oblikovanje pojaseva prometnica i regulacijska crta	
10000	Oblikovanje po posebnostima prostora (izloženost, zaštita, obilježja i dr.)
	OBLIKOVANJE DIJELOVA NASELJA, GRAĐEVINA I ZGRADA
	Način gradnje zgrada (tip: samostojeći, poluugrađen, ugrađen; blok, niz, ...)
	Oblik gradive površine
	Uvjeti oblikovanja glavnih i pomoćnih zgrada
	Visina građenja
	Koeficijent izgrađivosti
	Koeficijent iskoristivosti
	Stupanj iskoristivosti (m^3/m^2)
Uvjeti oblikovanja negrađivih površina (uređenje vrta, prilaza...)	
2000	Pomoćne građevine (nadstrešnice, terase, bazeni i dr.)
	Ograde, podzidi
	Oblikovanje pokretne i nepokretne opreme pročelja (obavijestni natpisi, rasvjeta i dr.)
	Oblikovanje po posebnostima prostora (izloženost, zaštita, obilježja i dr.)
	DETALJNO OBLIKOVANJE ZGRADA - uključivo po posebnim uvjetima nadležnih institucija
	Proporcije, veličine i udijeli otvora pročelja
	Nagib krova, vrsta pokrova, vijenci i zabati, krovni otvori i dr.
	Istaci i profilacije pročelja
	Materijali, tekstura i boja pročelja
500 1000	Vrsta, veličina i proporcije otvora pročelja (način zaštite od sunca i dr.)
	Oblikovanje po posebnostima prostora (izloženost, zaštita, obilježja i dr.)
	Vrtno/perivojno uređenje – predvrtovi, vrtovi i perivoji
	Posebni uvjeti ukrašavanja pročelja (detalji natpisa i dr.)
	Posebni uvjeti oblikovanja instalacija i opreme zgrada

6.1. U prostornom planu županije (PPŽ) predlaže se primjereno prostornim posebnostima i konceptu odrediti važnije čimbenike oblikovanja prostora kao što su primjerice:

- krajobrazni sklopovi (razmještaj, vrste, povijesna i tradicijska obilježja i dr.),
- važnija doživljajna obilježja krajolika,
- smjernice za preobrazbe krajolika (prenamjena, sanacija, rekultivacija i dr.),
- smjernice za oblikovanje granica građevnih područja naselja,
- smjernice za oblikovanje prometnih i energetske pojaseve te građevina energetike, telekomunikacija i vodnoga gospodarstva državnog i županijskog značaja i dr.

6.2. U prostornim planovima uređenja (PPU) velikih gradova, gradova i općina predlaže se primjereno prostornim posebnostima i konceptu odrediti važnije čimbenike oblikovanja npr:

- krajobrazne jedinice (razmještaj, vrste, obilježja i sl.),
- panoramske i usmjerene vizure, siluete i točkasta obilježja u krajoliku,
- granice obuhvata i detaljniji uvjeti oblikovanja planiranih promjena krajolika izvan građevnih područja naselja (prenamjena, sanacija, rekultivacija i sl.),
- građevna područja naselja (oblik i veličina),
- dijelovi naselja (stambeni, gospodarski, perivojni, rekreacijski i sl.),
- glavni gradski potezi, orijentiri, čvorovi, putovi i sl.,
- prometni i energetske pojasevi/koridori i građevine lokalnog značaja (cesta, obilaznica, pruga, kanal, luka, pristanište i sl.),
- pojasevi i građevine energetike, telekomunikacije, vodnog gospodarstva lokalnog značaja i dr.

Za prostorne uvjete manje složenosti predlaže se u prostornom planu uređenja (PPU) velikoga grada, grada ili općine odrediti i čimbenike oblikovanja izdvojenih građevnih područja izvan naselja.

6.3. U urbanističkim planovima uređenja (UPU) predlaže se primjereno prostornim posebnostima i konceptu odrediti sljedeće čimbenike oblikovanja kao primjerice:

- građene strukture i oblici građevnih zahvata za pojedina područja naselja (preobrazba, sanacija, obnova, nova gradnja i dr.),
- glavni potezi u naselju, putovi, čvorovi, orijentiri i dr.,
- perivojna arhitektura naselja,

- javni prostori sukladno planiranoj namjeni, strukturi i namjeni okolne gradnje i sl.,
- prometne građevine (glavne ulice i raskrižja, prometni terminali, teritorij i akvatorij luka i pristaništa i sl.),
- energetska i komunalna infrastruktura (način vođenja), građevine vodnoga gospodarstva (obala, nasipi) i sl.
- zaštita postojećih i planiranje smjerova novih vizura i dr.

6.4. U detaljnim planovima uređenja (DPU) predlaže se primjereno prostornim posebnostima i konceptu odrediti detaljne čimbenike oblikovanja javnih prostora, zgrada i građevina. Detaljnost određenja arhitektonskog oblikovanja treba razlikovati u odnosu na zahtjevnost i važnost prostora. Tako na primjer za nove neizgrađene prostore bez posebitih prirodnih ili graditeljskih obilježja uvjeti oblikovanja prostora i zgrada/građevina mogu biti manje detaljni i manje obvezujući, a za izgrađene prostore i prostore istaknutih graditeljskih/povijesnih ili prirodnih vrijednosti uvjeti oblikovanja prostora i zgrada/građevina bi trebali biti više obvezujući i detaljniji.

6.5. U postupku donošenja dokumenata prostornog uređenja, tj. tijekom izrade prijedloga prostornog plana u provjeru arhitektonske vrsnoće uključeni su stručnjaci i javnost. U Tablici II. je predložen model provjere primijenjenih čimbenika oblikovanja po vrstama prostornih i urbanističkih planova.

TABLICA II. MODEL PROVJERE PRIMIJENJENIH OBVEZNIH ČIMBENIKA OBLIKOVANJA U DOKUMENTIMA
PROSTORNOG UREĐENJA

+ Obvezni čimbenici oblikovanja

o Obvezni čimbenici oblikovanja za prostorne uvjete manje složenosti

ČIMBENICI OBLIKOVANJA U DOKUMENTIMA PROSTORNOG UREĐENJA	PPŽ	PPPPO	UPUVG	RAZVRSTAVANJE PO STUPNJU DOVRŠENOSTI IZGRAĐENE STRUKTURE					
				UPU 1 (GUP)	UPU 2	UPU 3 DPU 1	DPU 2	DPU 3	DPU 3
MJERILA DOKUMENATA PROSTORNOG UREĐENJA	100000 -	25000	25000	10000	5000	2000	1000	1000 -	500
Krajobrazna područja (jedinice - vrsta, prostorni razmještaj, zaštita, ...)	+		+						
Doživljajna obilježja krajolika (očuvanje i unaprjeđenje, vizure, ...)	+		+						
Doživljajna obilježja naselja (smještaj, oblik, silueta, struktura, ...)	+		+						
Doživljajna obilježja pojasa i građevina prometnog sustava (vođenje, smještaj, oblik, ...)	+		+	+					
Doživljajna obilježja sustava infrastrukture (vođenje, smještaj, oblik, ...)	+		+	+					
Opće smjernice oblikovanja naselja (silueta, vizure, prilazi, oblik građevnog područja)	+		+	+	o				
Oblikovanje predjela/dijelova naselja (namjena površina, građivi dijelovi, četvrti naselja, perivoji, ...)			o	+	+	+	o		
Struktura gradnje u naselju (struktura, vrsta gradnje, gustoće, ...)			o	+	+	+	o		
Oblikovanje rubova u naselju (obala, denivelacija terena, potez duž pruga, ...)			o	+	+	+	o		
Oblikovanje poteza, čvorišta, obilježja naselja (glavnih ulica, šetnica, trgova, perivoja, ...)			o	+	+	+	o		
Smjernice oblikovanja zgrada (javnih zgrada, ...)			o	+	+	+	o		
Posebni uvjet i oblikovanja (zaštita povijesnih vrijednosti, zaštita ambijenta)			+	+	+	+	+	+	+
Oblikovanje pojasa prometnica i regulacijska crta			o	+	+	+	+	+	+
Uvjeti određivanja parcelacije				o	o	+	+	+	+
Način gradnje zgrada (tip) i oblik gradive površine (samostojeći, poluugrađen, ugrađen; blok, niz, ...)					o	+	+	+	+
Uvjeti oblikovanja glavnih i pomoćnih zgrada (izgradivost, iskoristivost, visina zgrada, pgm, ...)					o	+	+	+	+
Uvjeti oblikovanja negradivih površina (uređenje vrta, prilaza, ograde, ...)					o	+	+	+	+
Detaljni uvjeti oblikovanja zgrada (krov, pokrov, istaka, otvori, materijali pročelja)					o	o	+	+	+

7. ZAKLJUČAK

Ovaj rad nadopunjuje i pobliže utvrđuje postojeće postupke određivanja i vrjednovanja arhitektonske vrsnoće. Predložena načela, smjernice i kriteriji moraju biti osnova izrade dokumenata prostornog uređenja i projekata građevina. U lokalitetima posebitih prostornih vrijednosti, određivanje arhitektonske vrsnoće treba dopuniti preciznijim smjernicama koje, s jedne strane omogućavaju maksimalnu kreativnost autora, a s druge strane određuju građenje koje će čuvati postojeće vrijednosti prostora i omogućiti prostorni razvoj adekvatan vremenu svojega nastajanja.

Primjena ovih načela, smjernica i kriterija pretpostavlja potrebu određenja odgovarajućeg razdoblja za prilagodbu sustava prostornog uređenja i građenja, kao i za unaprjeđenje osposobljenosti sudionika u procesu prostornog planiranja i arhitektonskog projektiranja.

Očekuje se pozitivna interpretacija i daljnja razrada smjernica i kriterija za arhitektonsku vrsnoću građenja, što bi trebalo omogućiti uređenje prostora dostojnog povijesnom kulturnom naslijeđu i primjerenog potrebama suvremenog razvoja.

Vrijednosti hrvatskih prirodnih, ruralnih i urbanih ambijentalnih osobina neprocjenjive su te je njihovo očuvanje i kreativna nadgradnja osnovna pretpostavka svakoga mogućeg zahvata u prostoru.

8. SAŽETAK

SMJERNICE I KRITERIJI ZA ARHITEKTONSKU VRSNOĆU GRAĐENJA

TEMELJNI STAVOVI

Smjernice i kriteriji za arhitektonsku vrsnoću građenja namijenjeni su stručnoj javnosti – arhitektima (prostornim planerima, urbanistima, projektantima, krajobraznim arhitektima), inženjerima u graditeljstvu, obrazovnim institucijama, upravnim službama te članovima povjerenstava za ocjenu arhitektonske uspješnosti – kao nadopuna i poticaj za odgovorniji stav u procesu planiranja i provedbe te za kvalitetnije utvrđivanje postupaka u prostornom planiranju, arhitektonskom projektiranju i ocjenjivanju arhitektonske uspješnosti.

Smjernice i kriteriji za arhitektonsku vrsnoću građenja primjenjuju na sveukupnom prostoru Republike Hrvatske pri projektiranju zgrada i građevina, kao i pri izradi prostorno-planske dokumentacije. Prostorne vrijednosti, regionalne arhitektonske značajke i povijesno naslijeđe definiraju hrvatski graditeljski identitet koji i u suvremenoj izgradnji mora biti nositelj prostornog razvoja.

Osnovni postulati arhitektonske struke kao što su prostorna organizacija, odabir smještaja, odnos zgrade i okolnog prostora, orijentacija, mjerilo, materijali, kompozicija – sastavnice su oblikovanja. Osim oblikovne komponente iz njih izravno proizlazi zdravlje (provjetranje, osunčanje, zaštita od topline, hladnoće, buke), sigurnost (potres, požar, klizišta, bujice, odroni), gospodarski razvoj (dostupnost, bolji radni učinci) i energetske učinci (ušteda energije pravilnom orijentacijom zgrada, uporabom odgovarajućih materijala, smanjenjem putova prijevoza, negativnih emisija i dr.).

Oblikovanje pretočeno u građenje u najširem smislu ovisi o kreativnom potencijalu pojedinca koji će na temelju potreba, financijskih mogućnosti, tehnološkog razvoja, funkcije, klime, ambijentalnih obilježja, materijala, mjerila i drugih činitelja kreirati kvalitetan izgrađeni okoliš.

Ovaj rad ukazuje na potrebu svekolikog promišljanja o arhitekturi izgrađenog prostora. On ne određuje uvjete već daje smjernice i preporuke za određivanje arhitektonske vrsnoće na području arhitektonskog i inženjerskog projektiranja, urbanističkog i prostornog planiranja.

Građenje kojim čovjek ostvaruje prostore za različite vidove svojih životnih funkcija najprisutnija je manifestacija njegova stvaralačkog htijenja – kako u tehničkoj tako i u umjetničkoj, odnosno arhitektonskoj nadgradnji, pa u suvremenom trenutku ne bi smjelo postojati ostvarenje koje ne nosi vrijednosti i jednog i drugog stvaralačkog čina.

Čin građenja uvijek je vezan uz pojmove svrhe i sadržaja, pa je njihova oblikovna eksplikacija sastavni dio arhitektonskoga stvaralaštva. Tom nadgradnjom, pokrenutom invencijom talentiranog pojedinca ili grupe, u određenoj društveno-povijesnoj strukturi stvara se arhitektura temeljena na tehnološkom

razvoju, dostupnom materijalu, klimi, funkciji, ambijentu itd. te tako neizbježno nosi karakterizaciju subjektivne interpretacije postojećih mogućnosti.

Čin građenja traži u čovjekovoj svijesti oblikovnu interpretaciju koja adekvatno vremenu i stupnju razvoja postaje arhitektonska ekspresija danog trenutka. Kako ti oblici proizlaze iz invencije koju, u određenoj etapi razvoja, pokreće sama tema građenja svojom tehnologijom i svojim mogućnostima, oni su opće primjenjivi – nastaje arhitektura koja proizlazi iz sebe same, možemo je nazvati „arhitektura po sebi“, odnosno jednostavno arhitektura građenja danog društveno povijesnog stupnja. Arhitektura koja tako nastaje teži općoj globalnoj primjeni.

U regionalnim društveno-povijesnim okolnostima nastaje i arhitektura proizašla iz samog tla - „arhitektura toposa“ ili, poopćenim nazivom njezina najčešće prisutnog oblika - regionalna arhitektura. Ona definira arhitektonski jezik određenog mjesta, regije, narodne skupine itd.

I jedna i druga arhitektura rezultat su stvaralačkih mogućnosti pojedinaca i vremena pa su i refleksije osobnih karakterizacija neizbježno prisutne u svim ostvarenjima.

Različitost pejzaža i prirodni materijali koji iz te različitosti proizlaze stvorili su isto takovo bogatstvo arhitektonskoga izraza lokalnih arhitektura koji su trajna materijalna osnova samosvojnosti hrvatskoga naroda. Njihovo očuvanje i odgovarajuća vrsnoća nadgradnje primaran su uvjet bilo kakvih zahvata u prostoru. Suvremeni trenutak nameće da se taj razvojni tijek ne samo prati, već da kreativnim djelovanjem postane i aktivan sudionik svjetskih kretanja.

KRITERIJI ZA ARHITEKTONSKU VRSNOĆU GRAĐENJA

Svaki arhitektonski zahvat mora kretati od temeljnih načela i stavova nadovezujući se na postojeće vrijednosti i vodeći računa o osnovnim kompozicijskim gabaritima korpusa građevine, primijenjenim materijalima i prostorno-oblikovnom izrazu.

- A. U definiranim urbanim i ruralnim područjima svaki zahvat u prostoru mora polaziti od te činjenice, kreativno se uklapajući i zaokružujući postojeće vrijednosti. Njegova se suvremena realizacija ne bi smjela svesti na vulgarnu kopiju povijesnih oblika, već na kreativnu eksplikaciju koju donosi postojeći trenutak i potencijal autora.
- B. U suvremenim će urbanim cjelinama arhitektonski zahvat kretati od najsuvremenijih arhitektonskih dostignuća vodeći računa o prostorno-urbanom konceptu temeljenom na geniusu loci danog lokaliteta kao i na vrijednostnim dostignućima suvremenih kretanja. Pri tome se suvremeni arhitektonski izraz ne smije svesti na kopiju inozemnih uzora već na kreativnu interpretaciju mogućnosti koju on u sebi nosi, a vezanu uz kontekst u kojemu nastaje.
- C. U urbanim i ruralnim područjima – u kojima je došlo do prisutnog miješanja bilo povijesnih, bilo regionalnih izraza – arhitektonski zahvati u prostoru moraju krenuti od ambijentalnih vrijednosti nadopunjujući ih, ovisno o invenciji autora, primjenom bilo regionalnog, bilo općeg suvremenog

arhitektonskog jezika građenja. Ukoliko se u danom ambijentu jasno prezentiraju razni razvojni stilski ili regionalni izrazi, nema razloga da se zahvat ne ostvaruje najsuvremenijim izrazom.

- D. U prirodnom okolišu – u kojem još nije došlo do graditeljskih zahvata – arhitektonski zahvat može, ovisno o lokalitetu, krenuti od suvremene eksplikacije regionalnog ili od općeg suvremenog arhitektonskog izraza poštujući i nadopunjujući njegove ambijentalne vrijednosti.

Primjena oblikovnih izraza predloženih načelima i kriterijima ne znači njihovu formalističku primjenu u projektu, već njihovu kreativnu interpretaciju primjerenu vremenu i prostoru u kojemu nastaju.

ARHITEKTONSKA USPJEŠNOST

- U postupku određivanja arhitektonske uspješnosti prijeko je potrebno uvesti kriterij osobne odgovornosti svih sudionika u postupku izdavanja lokacijske dozvole za provedenu provjeru arhitektonske vrsnoće građenja.
- Upravna tijela i institucije koji odlučuju o lokacijskim dozvolama, odnosno koji izdaju suglasnosti na prostorno-plansku dokumentaciju moraju biti obvezne donijeti ocjenu arhitektonske vrsnoće građenja.
- U svim slučajevima gradnje za koje se ocjenjuje da predstavljaju nacionalni interes, da u većoj mjeri mijenjaju karakterizaciju krajolika ili da utječu na arhitektonsko-urbanističku karakterizaciju naselja ocjenu arhitektonske vrsnoće građenja mora donijeti povjerenstvo sastavljeno od svih stručnjaka relevantnih za danu problematiku.
- Uz prosudbu arhitektonske vrsnoće zgrada/građevina za koje se izdaje lokacijska dozvola, odnosno za zahvat u prostoru, ocjena arhitektonske vrsnoće mora obvezatno sadržavati i prosudbu ambijentalno-urbanističkih činitelja koji utječu na njihovo oblikovanje.
- Uređenje parcele mora proizaći iz arhitektonskog koncepta i dio je projektne dokumentacije, a u obalnom području potrebno je, gdje god je to moguće, uvjetovati sadnju visokog raslinstva.
- Zgrade/građevine koje se projektiraju na mjestima panoramskih vizura, kao na pr. na obalnom području mora, rijeka ili jezera, moraju obvezno u nacrtnoj dokumentaciji priložiti taj pogled s jasno definiranim odnosima novo projektiranog i postojećeg stanja.
- Sva očitovanja o arhitektonskoj vrsnoći građenja, arhitektonsko-oblikovnoj kvaliteti i ambijentalno-urbanističkim činiteljima moraju se provesti prije izdavanja propisanih dozvola te po izdavanju moraju biti njihov sastavni dio, kao što moraju biti i sastavni dio prostorno-planske dokumentacije.

ARHITEKTONSKA POLITIKA

- Potrebno je uspostaviti nacionalni program za kvalitetu i kulturu građenja, afirmirati institucije urbanističkih i arhitektonskih natječaja te unaprijediti postupke povjerenstava za ocjenjivanje arhitektonske uspješnosti.
- Na državnoj razini treba uspostaviti vrjednovanje i verifikaciju propisane arhitektonske vrsnoće građenja s ciljem afirmacije i unaprjeđenja prostornog uređenja.

- Arhitektonsku vrsnoću građenja i oblikovanja treba prepoznati kao sveobuhvatan okvir za ostvarenje socijalnih, gospodarskih, kulturoloških i ekoloških uvjeta života, te ju čvrsto utemeljiti u društvu.
- Kultura građenja izravno utječe na zdrav i siguran okoliš, zaštitu klime i održivi razvoj energetski učinkovitog okruženja.

ARHITEKTONSKA VRSNOĆA GRAĐENJA U DOKUMENTIMA PROSTORNOG UREĐENJA

- Promišljanje i određivanje arhitektonske vrsnoće građenja u dokumentima prostornog uređenja određuje se za sveukupni prostor (u strateškim i provedbenim dokumentima prostornog uređenja).
- Arhitektonsko oblikovanje u prostornom planiranju uključuje novo u postojeće ili mijenja postojeće na način da odgovara uvjetima novog.
- Prostorni planovi moraju odrediti osnovni koncept gradogradnje za određeni zahvat – karakterizirajući osnovne urbane poteze, kompozicijske vrijednosti, kao i primijenjene tipološke elemente (karakteristike ulice, trga, perivoja, itd.) koji definiraju urbanu funkciju.
- Urbana funkcija, uključujući arhitektonsko-oblikovnu komponentu građenja, kao temeljni smisao projektiranja gradova i naselja, obuhvaća sve elemente koje grad čine gradom, a naselje naseljem – od osnovnih funkcija opskrbe i prometa, preko društvenih funkcija svih oblika života i rada stanovnika, karakterizacije gradskih prostora i institucija od monumenata do prostora relaksacije, pa sve do nužne kvalitete psihičke i simboličke funkcije izražene u specifičnosti urbanih prostora proizašlih iz već obrađenog *geniusa loci*. Arhitektonsko-oblikovna komponenta građenja nositelj je upravo tih karakterizacija urbanog tkiva.
- Izrađivač je dužan prikazati i obraditi osnovne prostorno-oblikovne zahvate, zgrade i prirodne fenomene koji su bitni za urbanu funkciju i čija uloga u prostoru traži adekvatan pristup – bilo karakterom arhitektonske interpretacije, bilo mjerama zaštite i očuvanja, bilo posebnih postupaka pri rješavanju mogućih prostornih intervencija.
- Uz uvažavanje odredbi Zakona o zaštiti kulturnih dobara bit će pri tome određena područja potpune zaštite, područja kontroliranih mogućih intervencija kao i područja slobodnog kreativnog zahvata.
- Različitost ambijentalnih karakterizacija – kako u prirodnom fenomenu, tako i u ruralnoj i urbanoj tipologiji izgradnje – postaje osnova od koje bi morao kretati svaki prostorni zahvat.
- U pojedinačnim i specifičnim slučajevima mora se, adekvatno zaštititi kulturnih dobara, uspostaviti zaštita određenih vizura – kako u urbanom, tako i u prirodnom fenomenu.
- U povijesnim urbanim i ruralnim aglomeracijama, koje kao cjelina predstavljaju nacionalno dobro, postaje obvezna zaštita vizura bitnih za karakterizaciju ambijenata. –
- Zaštita vizura također je posebno važna u postupku izrade dokumentacije za izgradnju sve prisutnijih energetskih građevina (korištenje energetskih potencijala vjetra, sunca, vode) kontrolirajući mogućnost njihove realizacije u danom okruženju.
- Suvremeni propisi građenja moraju uvjetovati odčitavanje urbanističkog i kulturološkoga konteksta, oblikovanje javnih prostora (ulica, trgova, perivoja), načela arhitektonskog oblikovanja, suvremene

interpretacije tradicije i urbane preobrazbe, tipološke i arhitektonske odrednice regionalnih obilježja za izgradnju obiteljskih kuća; konzervatorske, formalno-pravne i komunalne odrednice za izgradnju; standarde za uređenje gradova i sela, standarde prometnih građevina, urbanističke standarde (gustoća izgrađenosti, visine građevina, građevna i regulacijska crta, udaljenosti zgrada i udaljenosti od susjeda, dvorišta i unutrašnjost blokova) i dr.

- Na osnovi elemenata koji definiraju posebnosti i pristup građenju, svaka upravna struktura razradit će, ovisno o svojoj nadležnosti, detaljnije čimbenike određivanja arhitektonske vrsnoće u dokumentima prostornog uređenja za pojedina područja građenja. Unutar njih će biti razrađeni elementi urbanističko-arhitektonskog oblikovanja i krajobrazno-perivojnog uređenja naselja, sklopova zgrada i pripadajućeg okoliša zgrade kao osnova za vrjednovanje arhitektonske vrsnoće.
- Uvesti sustav lokalnih kriterija užih područja koji proizlaze iz prepoznavanja duha mjesta, krajolika i ambijenta (autohtonih kulturno-povijesnih, graditeljskih i krajobraznih vrijednosti prostora).

REGULATORNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

- Prilagodba proceduri izrade i donošenja prostornih planova radi poboljšanja arhitektonske vrsnoće građenja podrazumijeva obvezu izrade urbanističkih planova (UPU, DPU) kada je moguće na primjereniji način određivati uvjete arhitektonske vrsnoće.
- U postupku izrade dokumenata prostornog uređenja treba na prepoznatljiv i razumljiv način odrediti elemente arhitektonskog oblikovanja, kao i način prikazivanja u tekstualnim i grafičkim prikazima. Propisani uvjeti oblikovanja moraju biti stručno obrazloženi, tako da ih je moguće objektivno vrednovati i ostvariti.
- Za složenije prostorne uvjete treba propisati obvezu izrade neprekinutog slijeda vrsta prostornih planova, a za prostorne uvjete manje složenosti ostaviti mogućnost slobodnijeg odabira vrste plana kojim će biti propisani uvjeti oblikovanja.
- Nositelj izrade plana mora imenovati povjerenstvo koje će ocijeniti arhitektonsku vrsnoću predloženog rješenja, uz najmanje tri arhitekta odgovarajućeg stručnog iskustva i ovlasti.
- Nakon donesene pozitivne ocjene plan može biti prosljeđen u daljnji postupak donošenja.
- Gdje god je to moguće treba uspostaviti funkciju gradskog arhitekta, odnosno stručne službe kao koordinatora i voditelja svih graditeljskih aktivnosti u gradu, te kao organizatora i nadziratelja arhitektonske uspješnosti i vrsnoće građenja.

ČIMBENICI OBLIKOVANJA U PROSTORNIM PLANOVIMA

- Dokumentima prostornog uređenja treba predložiti koncept razvoja i zaštite prostora odlukama različite razine o čimbenicima arhitektonske vrsnoće građenja.
- Kriteriji odabira čimbenika arhitektonske vrsnoće oblikovanja prostora razlikuju se po vrstama dokumenata prostornog uređenja. Njihov odabir se razlikuje u odnosu na posebnosti zadanog

prostornog obuhvata kao i na mjerilo dokumenta prostornog uređenja – od mjerila 1:100.000 do mjerila 1:500.

- Za određeni obuhvat prostornog ili urbanističkog plana potrebno je izvršiti odabir i sistematizaciju relevantnih čimbenika oblikovanja na temelju prostornih posebnosti te ih potom odrediti po vrstama prostornih i urbanističkih planova.
- Proces oblikovanja treba biti što manje normativan i obvezujući, a što više otvoren kreativnosti i provedivosti.

ZAKLJUČAK

Ovaj rad nadopunjuje i pobliže utvrđuje postojeće postupke određivanja i vrjednovanja arhitektonske vrsnoće. Predložena načela, smjernice i kriteriji moraju biti osnova izrade dokumenata prostornog uređenja i projekata građevina. U lokalitetima posebitih prostornih vrijednosti, određivanje arhitektonske vrsnoće treba dopuniti preciznijim smjericama koje, s jedne strane omogućavaju maksimalnu kreativnost autora, a s druge strane određuju građenje koje će čuvati postojeće vrijednosti prostora i omogućiti prostorni razvoj adekvatan vremenu svojega nastajanja.

9. SUMMARY GUIDELINES AND CRITERIA FOR ARCHITECTURAL QUALITY OF BUILDING

INTRODUCTION AND BASIC VIEWS

The guidelines and criteria for architectural quality of building are intended for the professional community – architects (spatial planners, urban planners, designers, landscape architects), building engineers, educational institutions, administrative services and members of commissions for the evaluation of architectural successfulness – as a supplement and stimulus for a more responsible attitude in the planning and implementation process, and for better determination of procedures in spatial planning, architectural design and evaluation of architectural successfulness.

The guidelines and criteria for architectural quality of building are applied in the entire territory of the Republic of Croatia in the process of designing buildings and construction works, as well as when developing spatial-planning documents.

The Croatian architectural identity, which also in contemporary construction has to be the driving force of spatial development, is defined by spatial values, regional architectural features and historical heritage.

The basic postulates of the architectural profession, e.g., spatial organisation, location selection, relationship between the building and its surroundings, orientation, scale, materials, composition – are the components of design. Besides the designing component, also the following results directly from these postulates: health (ventilation, insolation, protection against heat, cold, noise), safety (earthquake, fire, landslides, torrents, slides), economic development (accessibility, better work effects) and energy efficiency (energy savings through proper orientation of buildings, use of appropriate materials, reduction of transport ways, negative emissions etc.).

Design transposed into building in the widest sense depends on the creative potential of the individual who will, based on the needs, financial possibilities, technological development, function, climate, ambience features, materials, scales and other factors, create a good-quality built environment.

This work reveals the need for comprehensive consideration of built space architecture. It does not set requirements, but provides guidelines and recommendations for determining architectural quality in the field of architectural and engineering design, urban and spatial planning.

Building activities which provide space and premises for various aspects of man's living functions is the most frequent manifestation of man's creative aspirations – both in technical and in artistic or architectural superstructure, and therefore in the contemporary moment no creation should exist which would not bear the values of both the one and the other creative act.

The act of building has always been linked to the notions of purpose and content, and thus their formative expression is an integral part of architectural creation. By this superstructure, set in motion by the inventiveness of a talented individual or group, in a certain socio-historical structure, architecture is created which is based on technological development, available material, climate, function, ambience etc. and therefore inevitably bears the characterisation of a subjective interpretation of existing possibilities.

The act of building searches in man's consciousness for a formative interpretation which, in line with the time and the degree of development, becomes the architectural expression of a given moment. As these forms result from the inventiveness which at a certain stage of development is driven by the topic of construction itself through its technology and its possibilities, they are universally applicable – an architecture is generated which arises from itself and may be called „architecture per se“, or simply the architecture of building of a given socio-historical level. Thus generated architecture strives for universal global application.

In regional socio-historical circumstances also architecture is generated which has arisen from the soil itself - „topos architecture“ or, under the generalised name of its most frequent form - regional architecture. This architecture defines the architectural language of a certain locality, region, national group, etc.

Both architectures are a result of the creative possibilities of individuals and of the time, and therefore also the reflections of personal characterisations are inevitably present in all creations.

The diversity of landscapes and the natural materials resulting from this diversity have generated an equal richness in the architectural expression of local architectures, which are a durable material basis of the identity of the Croatian people. Their preservations and corresponding quality of superstructure are a primary precondition for any project in space.

The contemporary moment imposes that this course of development is not only followed, but that through creative action it becomes also an active participant in international trends.

CRITERIA FOR ARCHITECTURAL QUALITY OF BUILDING

- Every architectural project has to start from the basic principles and positions, building on the existing values and taking into account the basic compositional dimensions of the body of the construction work, the applied materials and the spatial and formative expression.

- B. In defined urban and rural areas every spatial project shall have this fact as a starting point, creatively fitting into and integrating the existing values. Its contemporary realisation should not be reduced to a mere copy of historical form, but should rather be a creative expression brought about by the current moment and the author's potential.

- B. In contemporary urban entities architectural projects will start from the most modern architectural achievements taking into account the spatial urban concept based on the *genius loci* of a given locality, as well as on the value-related achievements of contemporary trends. Thereby the contemporary architectural expression should not be reduced to a copy of the foreign model, but should rather be a creative interpretation of the possibilities contained in it, related to the context in which it is generated.
- C. In urban and rural areas – in which mixing of either historical or regional expressions has occurred – architectural spatial projects have to start from the ambience values by complementing them, depending on the author's inventiveness, through application of an either regional or general contemporary architectural language of building.
If in a given ambience different developmental period or regional expressions are observed, then there is no reason why the project should not be realised in a most modern expression.
- D. In a natural environment – in which no building projects have as yet occurred – an architectural project may, depending on the locality, start from a contemporary explication of the regional or universal contemporary architectural expression, respecting and complementing its ambience values.

- The application of designing expressions as proposed by these principles and criteria does not mean their formalistic application in a project, but rather their creative interpretation in a manner appropriate to the time and space in which they occur.

ARCHITECTURAL SUCCESSFULNESS

- In the procedure of determining architectural successfulness, it is indispensable to introduce the criterion of personal liability of all those involved in the location permit issuance procedure for the carried out verification of the architectural quality of building.

- Administrative bodies and institutions which decide on location permits or issue approvals for spatial planning documentation shall have the obligation to deliver an evaluation of the architectural quality of building.

- In all cases of construction with regard to which it is assessed that they represent a national interest, that they modify the landscape features to a significant extent, or that they have an impact on the architectural and urbanistic characterisation of the respective settlement, the evaluation of the architectural quality of building shall be delivered by a commission composed of all experts who are relevant for the given topic.

- Along with the evaluation of the architectural quality of buildings/construction works for which a location permit is issued, i.e. for a project in space, the evaluation of the architectural quality shall mandatory contain also the evaluation of ambience-related and urbanistic factors which have an impact on project design.

- Plot development has to result from the architectural concept and is a part of the design documentation, and in the coastal zone planting of high vegetation should, wherever possible, be set as a requirement.
- For buildings/construction works which are designed on locations with panoramic views, e.g., in the coastal zone of the sea, rivers or lakes, this view has to be enclosed in the design documentation with a clearly defined relationship between the newly designed and the existing status.
- All statement procedures with regard to the architectural quality of building, the architectural and design quality, and the ambience-related and urbanistic factors have to be carried out prior to the issuance of the prescribed permits, and upon issuance have to be an integral part thereof, and they also have to be an integral part of the spatial planning documentation.

ARCHITECTURAL POLICY

- A national programme for quality and culture of building needs to be established, the institutions of urbanistic and architectural competition fostered, and the procedures of the commissions for evaluation of architectural quality improved.
- At the state level, evaluation and verification of the prescribed architectural quality of building have to be established with the purpose of securing recognition for and promoting physical planning.
- Architectural quality of building and designing has to be recognised as a comprehensive framework for achieving social, economic, cultural and ecological living conditions and have a firm basis in society.
- The culture of building has a direct impact on a healthy and safe environment, climate protection and on sustainable development of an energy efficient environs.

ARCHITECTURAL QUALITY OF BUILDING IN PHYSICAL PLANNING DOCUMENTS

- Consideration and determining of architectural quality of building in physical planning documents is established for the totality of space (in strategic and implementing physical planning documents).
- Architectural design in physical planning includes the new into the existing or reshapes the existing in such a way that it conforms to the requirements of the new.
- Spatial plans have to determine the basic concept of urban development for a specific project – by characterising the basic urban outlines, compositional values, as well as the applied typological elements (features of streets, squares, parks, etc.) which define the urban function.
- Urban function, including the architectural and design feature of building, as a basic purpose of designing settlements, towns and cities, encompasses all elements which make a city a city, and a settlement a settlement – from the basic functions of supply and transport, over social functions of all types of life and work of the inhabitants, characterisation of urban spaces and institutions from monuments to areas for relaxation, all the way to the necessary quality of psychological and symbolic

function expressed in the specific nature of urban spaces originating from the already elaborated genius loci. The architectural and design feature of building is the bearer of precisely these characterisations of the urban tissue.

- The developer has to show and elaborate the basic spatial and design projects, buildings and natural phenomena of importance for the urban function and the role of which in space requires an adequate approach – either through the character of the architectural interpretation, or through protection and conservation measures, or through special actions in solving potential spatial projects.
- Taking into consideration provisions of the Act on the Protection of Cultural Goods areas of full protection, areas of controlled possible interventions as well as areas of free creative projects will be determined.
- Diversity of ambience characterisations – both in a natural phenomenon and in the rural and urban construction typology – becomes the basis and starting point for every project in space.
- In individual and specific cases cultural goods need to be adequately protected, protection of certain views be established – both in urban and in natural phenomena.
- In historic urban and rural agglomerations, which as a whole represent a national good, protection of views important for ambience characterisation becomes mandatory.
- Protection of views is also of particular importance in the procedure of developing documentation for the construction of the ever more present energy buildings (use of the energy potential of wind, sun, water) through control of the possibilities for their realisation in the given surroundings.
- Contemporary building regulations have to require interpretation of the urban and cultural context, design of public spaces (streets, squares, parks), the principles of architectural design, contemporary interpretation of tradition and urban transformation, typological and architectural determinants of regional features for construction of family homes; conservationist, legal and municipal determinants for construction; norms for developing towns and villages, standards of traffic construction works, urban planning standards (density of construction, height of construction works, building and regulation line, distance between buildings and distance from neighbours, yards and block interiors) etc.
- On the basis of elements which define the specificity and approach to building, each administrative structure shall, in line with its competence, elaborate in detail the factors of determining architectural quality in physical planning documents for certain areas of building. Within the said elements, elements of urban and architectural design and of landscape and park development of a settlement, sets of buildings and the pertaining building environs will be elaborated as the basis for evaluating architectural quality.
- A system of local criteria for narrower areas which stem from the recognition of the genius loci, landscape and ambience (autochthonous cultural and historical, building and landscape values of space) has to be introduced.

REGULATORY AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK

- Adjustment to the procedure of development and adoption of spatial plans in order to improve architectural quality of building implies the obligation to develop urban plans (urban development plans, detailed development plans) within a certain time limit, when a more appropriate determination of architectural quality requirements is possible.
- In the procedure of developing spatial planning documents, elements of architectural design need to be determined in a recognisable and understandable manner, along with the manner of representation in textual and graphical presentations. The prescribed design requirements need to be expertly explained in order to be objectively evaluated and realised.
- For more complex spatial requirements the obligation to develop an uninterrupted sequence of types of spatial plans needs to be prescribed, while for less complex spatial requirements a possibility needs to be left for a more free selection of the type of plan by which the design requirements shall be prescribed.
- The plan developer has to appoint a commission to evaluate the architectural quality of the proposed solution, with at least three architects of adequate professional experience and authorisation.
- Only after the delivery of a positive evaluation can the plan be submitted for further prescribed adoption procedure.
- Whenever possible, the function of a city architect, or of an expert service needs to be established as coordinator and manager of all building activities in the city and as organiser and overseer of architectural successfulness and quality of building.

DESIGN FACTORS IN SPATIAL PLANS

- In physical planning documents the concept of development and protection of space needs to be proposed through decisions at various levels concerning factors of architectural quality of building.
- Criteria for selection of architectural quality factors for the design of space differ according to the types of physical planning documents. Their selection differs in relation to the specificity of the determined spatial scope as well as in relation to the scale of the physical planning documents – from scale 1:100.000 to scale 1:500.
- For a certain scope of a spatial or urban development plan it is necessary to select and systematise the relevant design factors on the basis of the spatial specificities, and then identify them according to the type of spatial and urban development plan.
- The process of designing should be as little as possible normative and binding, and as much as possible open for creativity and feasibility.

CONCLUSION

This work complements and identifies in more detail the existing procedures for determining and evaluating architectural quality. The proposed principles, guidelines and criteria need to be the basis for the development of physical planning documents and designs of construction works. In the localities with exceptional spatial value the determination of architectural quality needs to be complemented by more precise guidelines which, on the one hand facilitate a maximum creativity by the author, and on the other determine building which would preserve the existing values of space and enable spatial development adequate for the time of its creation.